

Churochkin A.A., protopriest. Glukhovskiy Petropavlovskiy monastyr and its relationship with the Putivlian earth

The article is devoted to the relations of the Glukhovskiy Peter and Paul Monastyr with the Putivl land; based on the analysis of new discoveries in the sphere of ancient Russian princely genealogy, an attempt was made to identify the possible founders of the monastyr, a photograph was attributed to one of the inhabitants of the monastyr at the beginning of the 20th century.

Glukhovskiy Peter and Paul Monastyr is a true spiritual pearl of the ancient Seversky land. Unfortunately, the 20th century, cruel to monuments of church antiquity, caused irreparable damage to its shrines and architectural appearance. Until now, the monastyr has not been used for its original purpose, the lamp of monastic life does not warm in it.

It would seem that the Peter and Paul Monastyr relates only to the city of Glukhov, since it is called the "Glukhovskiy". Nevertheless, the newly revealed data allow us to conclude that in the early stages of its existence, the monastyr of the Holy Apostles Peter and Paul had close ties with the city of Putivl and its district.

The beginning of the history of the monastyr, alas, is hidden from us behind the veil of centuries. The continuous existence of the Peter and Paul Monastyr is reliably traceable only from the seventeenth century. Nevertheless, almost all historical studies concerning this monastyr, referring to the traditions, stubbornly attribute its foundation back to pre-Mongol time. There are references to 1230 to the second quarter of the 13th century. In later documents sometimes absolutely fantastic information also appears that one of the churches was allegedly built by "famous Greek architects in 1112". In a word, there is a steady tendency to attribute the time of the founding of the monastyr to the princely era. In this regard, I would like to share my thoughts and assumptions on this subject.

The ancient cities of the Seversky land - Putivl and Glukhov, between which, in fact, the Peter and Paul Monastyr is located, during the period of specific fragmentation were the centers of the principalities of the same name. Each prince sought to leave a memory for future generations. Often, such a memory became a temple or a monastyr dedicated to the heavenly patron saint of the prince. At one time, such a practice was quite common.

The present format of the article does not allow us to pay attention to all the factors linking the Peter and Paul monastyr with the Putivl land. The first voiced version of the ancient Russian time of the founding of the monastyr, as well as an attempt to establish the name of a possible founder, require additional study and clarification. It is absolutely necessary to conduct a search and study of the monastyr's track records in order to establish the worldly name, surname and origin of the monk Abel.

In the 20th century, we lost so much, and, even worse, we continue to lose in the 21st century, so we need to cherish and painstakingly study the little that has survived. I believe and hope that through the prayers of St. Demetrius of Rostov, Archimandrite Melchizedek, the monk Abel and a host of other nameless ascetics, the once glorious Peter and Paul Monastyr will regain its former glory and greatness.

Key words: Glukhovskiy Peter and Paul Monastyr, Glukhov, Putivl, princes of Seversky, princely synodics, photographer Jacob Fesik, cave of the monk Abel.

REFERENCES

1. Alekseev, S. (2014). *Igor' Svyatoslavich [Igor Svyatoslavich]*. Moscow: "Molodaya Gvardiya". [in Russian].
2. Vechersky, V., Gilbo, I. & Lugovskoy, A. (1992). *Putivl'. Fotoputevoditel [Putivl. Photo Guide]*. Kyiv: "Mystetsvo". [in Russian].
3. Voytovych, L. (2006). *Knyazha doba na Rusi: portrety elity [Prince of Russia Day: portraits of the elite]*. Bila Tserkva: Vyd. O. V. Pshonkivskyy. [in Ukrainian].
4. Zotov, R. (1892). *O Chernigovskikh knyaz'yakh po Lyubetskomu Sinodiku i o Chernigovskom knyazhestve v tatarskoye vremya [About the Princes of Chernigov according to the Lyubetsky Synodik and on the Principality of Chernigov in the Tatar time]*. Sankt-Peterburg.: Tipografiya brat'yev Panteleyevykh. [in Russian].
5. Kelembet, S. (2017). Oleh-Pavlo Ihorevych, knyaz' Kurs'kyi ta Velykiy Knyaz' Chernihiv's'kyi [Oleh-Pavlo Ihorevych, Prince of Kursk and Grand Prince of Chernihiv]. *Siveryans'kyi litopys. Vseukrayins'kyi naukovyy zhurnal - The Siverian Chronicle. All-Ukrainian scientific journal*, 4, pp. 3-13. [in Ukrainian].
6. Kuz'min, A. V. & Pyatnov, A. P. (2009). *Igor' (Georgiy) Ol'govich [Igor (George) Olgovich]*. *Pravoslavnaya Entsiklopediya [Orthodox Encyclopedia]* vol. 21, pp. 162-166 [in Russian].
7. Gosudarstvennyy arkhiv Sumskoy oblasti f. 3343, op. 1, d. 92. [in Russian].
8. Kuz'muk, O. (Comp) (2007). *Pomennyk Vvedens'koyi tserkvy v Blyzhnikh pecherakh Kyuevo-Pechers'koyi lavry [A monument to the Church of the Exaltation in the near caves of the Kiev-Pechersk Lavra]*. *Lavry'kyy al'manakh*, 18, issue 7. Kyiv. [in Ukrainian].
9. Semenov, V. P. (Comp) (1903). *Rossiya. Polnoye geograficheskoye opisanie nashogo Otechestva [Russia. Full geographical description of our country]*. *Malorossiya [Little Russia]*. Vol. 7. Sankt-Peterburg.: izdaniye

A. F. Devriyena. [in Russian].

10. Slovkhotov, A. *Yur'yevo gorodishche na plane «General'nogo mezhevaniya» Putivl'skogo uyezda i v dokumentakh kontsa XVI veka [Yuryevo ancient settlement on the plan of the "General Land Surveying" of Putivl Uyezd and in documents of the late 16th century]*. Retrieved from <http://old-kursk.ru/book/slovohotov/pic/200204-1.jpg> doi: 10.24919/2313-2094.5/37.102609. [in Russian].

11. Tupyk, S. (2014) *V. Hlukhiv's'kyi Petropavliv's'kyi monastyr ta navkolyshni sela: istoryko-kraieznavchi narysy [Hlukhivskiy Petropavlivskiy monastyr and surrounding villages: historical and local history essays]*. Sumy: Universytets'ka knyha. [in Ukrainian].

12. *Entsiklopedicheskiy slovar' F. A. Brokgausa, I. A. Yefrona [Encyclopedic Dictionary of F. A. Brockhaus, I. A. Efron]*. (1893). Vol. 8a, b. 16. Sankt-Peterburg. [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 03.02.2020 р.
Рекомендована до друку 10.03.2020 р.

УДК 94(477.5)2-526.62«16/17»

Н.Ф. Воробей

ЧУДОТВОРНІ ІКОНИ БОГОРОДИЦІ XVII–XVIII ст. З НОВГОРОД-СІВЕРЩИНИ

У статті наведено відомості про чудотворні ікони Дігтярівської та Ленківської Богородиць. Обґрунтовано наукову актуальність вивчення, наведено інформацію про час явлення і початок шанування, їх іконографію та зовнішні характеристики, відомості про пошертви і місцезнаходження збережених копій.

Ключові слова: чудотворний образ Богородиці, Новгород-Сіверщина, ікона, оригінал, копія, традиція, явлення.

Зростання інтересу до соціокультурного життя минулого є зрозумілим з точки зору зміни життєвих реалій, швидкості розповсюдження й доступності інформації та наявності широких публічних обговорень у сучасному світі. Наочним прикладом інакшого світосприйняття є вшанування чудотворних ікон, які викликали неабиякий інтерес серед істориків у різні історичні епохи. Особливого значення набували «чудеса», пов'язані з втручанням надприродного волевиявлення. У таких випадках суспільство гучно й бурхливо обговорювало ці події на усіх рівнях, що дозволило зберегти зафіксовані свідчення для сучасних істориків. Це і зумовлює підвищений інтерес до чудотворних ікон не тільки в культурологічному, релігійнознавчому та мистецькому, але і в суто історичному та соціальному аспектах.

Актуальність дослідження чудотворних ікон на Чернігово-Сіверщині зумовлена відносно великою кількістю відомих Богородичних чудотворних ікон другої половини XVII–XVIII ст., місцезнаходження яких нині не встановлено.

Метою дослідження є систематизація відомостей про збережені до сьогодні чудотворні ікони Богородиці з Північного Лівобережжя, їх історію та стилістичні особливості.

У процесі підготовки публікації було використано періодичні видання XIX – початку XX ст. – «Черниговские епархиальные известия» та «Черниговские губернские ведомости», в яких публікувалися матеріали про чудотворні ікони Новгород-Сіверщини. Шоста книга «Историко-статистиче-

ского описания Черниговской епархии», укладена на основі розвідок Філарета (Гумілевського), також містить цінні відомості з цієї проблеми. Значний інтерес у цьому контексті становить видана в 1911 р. книга «Картины церковной жизни Черниговской епархии из IX вековой ее истории», в якій репродуковано унікальні світлини, що наразі є єдиним джерелом відомостей про втрачені пам'ятки.

У дослідженні окресленої проблематики особливе місце займають розвідки О. Єфимова, який уперше систематизував і оприлюднив історію явлення та шанування чудотворного образу Леньківської Богородиці.

У процесі підготовки дослідження використано також доробок сучасних дослідників – С. Павленка, О. Травкіної, М. Блакитного та ін.

Унікальною святинею Новгород-Сіверщини є давня сльозоточива ікона Богоматері із с. Дігтярівка. Встановити точний час явлення ікони складно, але в «Сказании о земной жизни Пресвятой Богородицы» за редакцією С.І. Пономарьова, що витримало протягом 1869–1904 рр. 8 видань, ідеться про те, що вона явилася у с. Дігтярівка у 1392 р. [1, с. 271].

Довжина ікони становила 7 вершків, а ширина – 5 ½ вершків, що відповідає розмірам 31 x 23 см [2, с. 114]. Відомо, що Дігтярівська ікона Богородиці уперше сльозоточила у 1702 р., за кілька років перед наступом шведських військ під час Північної війни. Після цього випадку ченці місцевого чоловічого монастиря, якому належало с. Дігтярівка, вирішили перенести ікону до монастирської церкви, але вона чудесним способом повернулася до храму Покрови Пресвятої Богородиці у с. Дігтярівці, зведеного коштом гетьмана І. Мазепи [2, с. 114]. Його коштом на початку XVIII ст. для ікони також була виготовлена срібна з позолотою шата, яка зараз зберігається в Музеї історичних коштовностей у м. Києві [3].

Із Дігтярівською іконою Божої Матері та с. Дігтярівкою пов'язаний найдраматичніший сюжет життєпису гетьмана Івана Мазепи. Вкладаючи колосальні кошти в побудову церков та монастирів, оздоблення храмів та святинь, зокрема чудотворних ікон, Іван Мазепа прославився як найвідоміший меценат своєї епохи. Саме перебуваючи в Дігтярівці, він написав звернення до Стародубського полку із закликом перейти на бік шведського короля Карла XII [4, с. 34].

Після поразки повстання Івана Мазепу звинуватили у пљондрованні чудотворної Дігтярівської ікони. Ці відомості нагадують політично вмотивовані плітки у душі іконоборчої доктрини лютеран-шведів [4, с. 34] і повністю ігнорують величезний особистий вклад І. Мазепи у зміцнення авторитету Православної Церкви [5].

Оригінальна чудотворна ікона Дігтярівської Богоматері не збереглася, але нині відомі дві її пізніші копії. Образ, створений в 1794 р. народним майстром, зараз знаходиться на виставці «Народний іконопис XVIII–XIX ст.» у Національному архітектурно-історичному заповіднику «Чернігів стародавній» [6, с. 21–22]. На іконографічній композиції ікони Богоматір двома руками обіймає дитину, яка пригортається до неї.

Ще одна копія чудотворної Дігтярівської ікони Богоматері зображена на хоругві Свято-Покровського Дігтярівського храму. Вона належить Чернігівській епархії ПЦУ і, вірогідно, датується XVIII ст. Хоругва активно використовується у богослужбовій практиці, часто передається на поклоніння до храмів у різних куточках Чернігівщини. Постійно знаходиться в церкві Покрови в Дігтярівці вона не може, оскільки храм перебуває у стадії відбудови та відновлення [7, с. 2].

Чудотворний образ Дігтярівської Богоматері належить до іконографічного типу Елеуса (Розчулення) і нагадує ще один чудотворний образ Новгород-Сіверщини – ікону Леньківської Богоматері. Образ Дігтярівської Богоматері втілює ідею заступництва від ворожих сил, спасіння від життєвих скорбот, ідеал материнської любові [8, с. 8].

Чудотворний образ Богоматері, виявлений у XVII ст. на березі Десни в районі небезпечного виру поблизу с. Леньків Новгород-Сіверського району, називають «Спасителькою потопаючих». Історію явлення та шанування чудотворного образу вперше систематизував і оприлюднив протоієрей О. Єфимов у 1901 р. [9; 10]. Він особисто відвідав с. Леньків Новгород-Сіверського повіту, щоб дослідити місцеву церкву Св. Архангела Михаїла та її чудотворну ікону, оглянув рукописи в храмі, здійснив опис ікони та дослідив топоніміку місцевості. О. Єфимов намагався максимально об'єктивізувати дослідження, пропонуючи раціональні висновки на підставі вивчення історичних джерел [11, с. 134].

Назву «Спасителька потопаючих» чудотворний образ отримав на честь свого явлення і пов'язаних із ним чудес. Образ явився неподалік небезпечного виру на р. Десна – одного разу він просто приплив по воді до берега. У цьому місці неодноразово у водяний вир потрапляли човни і тонули разом з людьми. Через деякий час на місці явлення ікони було побудовано храм в ім'я Собору Пресвятої Богородиці. Відтоді човни зазвичай зупинялися біля с. Леньків. Молитва перед цією іконою допомагала благополучно подолати небезпечне місце. Було помічено, що з часу появи ікони Богоматері нещастя на воді стали траплятися дедалі рідше, а згодом і зовсім припинилися [12, с. 762].

Село Леньків первісно знаходилося неподалік від Новгород-Сіверського, але було знищене на початку XVII ст. під час військового конфлікту й згодом відродилося на новому місці, за 6 [4, с. 57] або 8 [12, с. 762] верст на північ від Новгород-Сіверського. Тут був також споруджений новий храм на честь Св. Архистратига Михаїла, в якому надалі зберігалася чудотворна Леньківська ікона Божої матері [4, с. 58].

Початок ушанування ікони відносять до 1751 р. [1, с. 281; 4, с. 57], оскільки цим роком було датовано дарувальний запис на Євангелії зі згадкою про чудотворну ікону Богоматері з церкви Архистратига Михаїла с. Леньків. Він також свідчить, що ікону шанували там значно раніше, «бо стояла ще в Богородичному храмі» [4, с. 57–58]. Леньківська Богоматір належала до іконографічного типу Елеуса або Розчулення, а за розмірами була невеликою: 10 x 6 вершків (близько 44 x 27 см). Ікону покрива-

ла срібна шата, виготовлена коштом віруючих [12, с. 763].

Після чудесного явлення Леньківської ікони Богородиці у XVII ст. інокі Новгород-Сіверського Спасо-Преображенського монастиря кілька разів намагалися перенести її до своєї обителі, проте щоразу святиня поверталася у с. Леньків. У XVIII ст. образ таки було перенесено в Спасо-Преображенський монастир, де він знаходився до революції 1917 р., а потім був утрачений. На території монастиря з 1929 р. діяв історико-архітектурний заповідник, а у післявоєнний період – психоневрологічний інтернат. Монастир було відроджено у 1994 р. в рамках програми святкування 900-річчя Новгород-Сіверського князівства [13]. У 2003 р. місцевий мешканець С.В. Бабушкін подарував монастирю давню копію Леньківської ікони, яка нині є символом обителі й стимулом для її відродження [14, с. 5].

Таким чином, у даному дослідженні систематизовано відомості про чудотворні ікони Богородиці, як-от Дігтярівську та Леньківську із Новгород-Сіверщини. І хоча жоден із цих оригінальних образів до сьогодні не зберігся, пам'ятки залишили відчутний слід в історії. Ці образи Богоматері, вірогідно, були пов'язані між собою набагато тісніше, ніж дають уявлення відомі натеper джерела. І причина тут не лише у візуальній подібності за іконографічним типом чи характером живопису, а у їхній ментальній спорідненості. Аналіз та вивчення даних чудотворних образів засвідчив, що представники усіх соціальних верств орієнтувалися на духовні цінності, незалежно від статків: І. Мазепа став донатором коштовної срібної ризи для Дігтярівської ікони Богоматері, а мешканці навколишніх сіл і паломники влаштували срібні шати для Леньківської ікони Діви Марії. Тож зауважимо, що сакральні пам'ятки Новгород-Сіверщини згуртовували суспільство, допомагаючи об'єднати зусилля для боротьби із зовнішнім ворогом та небезпечними природними явищами.

ДЖЕРЕЛА

1. Сказания о земной жизни Пресвятой Богородицы с изложением пророчеств и преобразований, относящихся к ней, учения церкви о ней, чудес и чудотворных икон ее, на основании Священного писания, свидетельств св. отцов и церковных преданий / ред. С.И. Пономарев. Издание 8-е. Москва : Типо-литография И. Ефимова. 1904. / Репринтное воспроизведение издания 1904 года. Москва : Издательство «Пересвет». 400 с.
2. Картины церковной жизни Черниговской епархии из IX вековой ее истории. Киев : Фото-лито-типография С.В. Кульженко, 1911. 206 с.
3. Нижник Л. Чудотворні ікони. Ікона «Богоматір Дігтярівська». Департамент культури і туризму, національностей та релігій Чернігівської обласної державної адміністрації : вебсайт. URL: <https://www.cult.gov.ua/news/2009-07-24-1288> (дата звернення 10.03.2018).
4. Историко-статистическое описание Черниговской епархии. Книга 6. Уезды: Новгород-Северский, Сосницкий, Городницкий, Конотопский и Борзенский. Чернигов : Земская Типография, 1874. 549 с.
5. Павленко С. Іван Мазепа як будівничий української культури. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія». 2005. 304 с.
6. Чудотворні ікони Чернігівщини / авт. тексту О.І. Травкіна. Чернігів : Вид. Лозовий В. 2017. 32 с.
7. Незабудка Г. Список чудотворної Дігтярівської ікони Божої Матері привозили в Дігтярівку в день її свята. *Сіверський край*. 2011. 22 жовтня (№ 42). С. 2.
8. Нижник Л.М. Богоматір Дігтярівська. *Феміда*. 2004. Лютий, № 2 (14). С. 8.
9. Ефимов А. Историческое сказание о чудотворной Лень-

ковской иконе Божьей Матери. *Черниговские губернские ведомости*. 1901. Часть неофициальная. № 2707-2709.

10. Ефимов А.Н. Историческое сказание о чудотворной Леньковской иконе Божией Матери, именуемой «Спасительницею утопающих», находящейся в церкви св. Архистратига Михаила, села Ленькова, Новгородсеверского уезда, Черниговской губернии / сост. сваяц. А. Ефимов. Чернигов : Тип. губ. правл., 1901. 15 с., 3 л. ил.

11. Блакитний М. Олександр Ефимов – церковний і громадський діяч, забутий історик Чернігівщини (за матеріалами церковної періодики Чернігівської єпархії кінця XIX – початку XX ст.). *Сіверянський літопис*. 2015. № 2 (122). С. 129–136.

12. Богоматерь. Текст : полное иллюстрированное описание ея земной жизни и посвященных ея имени чудотворных икон / под редакцией и с предисловием Е. Поселянина. Бесплатное приложение к журналу «Русский паломник» за 1909 г. Кн. 4. Издатель П.П. Сойкин. С. 763–765.

13. Спасо-Преображенський чоловічий монастир. Українська Православна Церква, Чернігівська і Новгород-Сіверська єпархія : офіційний вебсайт. URL: <http://orthodox.com.ua/ua/eparxiya/monastyri/spaso-preobrazhenskij-monastyr> (дата звернення: 11.02.2020).

14. Спасительница утопающих – Леньковская. *Сіверський край*. 2006. 6 січня. С. 5.

Vorobei N.F. Miraculous Virgin's Mary icons of the XVII–XVIII centuries in the Novhorod-Siverskyi region

The article presents information about the miraculous icons of the Virgin Mary from Dihtiarivka and Lenkiv, which venerated near Novhorod-Siverskyi. The scientific interest is substantiated in the study of this issue, the features of these icons are described. Summary about the time of appearance and start of veneration of the Dihtiarivka and Lenkivska icons of Our Lady. The iconography and the external characteristics of these icons described. Donation information provided. The presence and location of the saved lists of these miraculous icons are told about.

The study of veneration of the miraculous icons allows us to understanding the treatment to them of past society. The prevalence of the cult, the number of recorded mentions and the amount of precious gifts to miraculous icons indicates the place of miraculous icons at life of people in the past.

Two miraculous icons of the Virgin Mary in the Novhorod-Siverskyi region are the icons of Virgin Mary from Dihtiarivka and Lenkivka. The main sources of information about them are the XIXth century publications. Also modern historians are beginning to become interested in the study of miraculous icons, although to date this topic has been elaborated only in conjunction with other historical studies in Chernihiv-Siverschyna.

The tearful icon of Our Lady of the Dihtiarivka village is an ancient item of the Novhorod-Siverskyi region. Evidence of its occurrence is dated back to 1392. The size of the icon is 31 x 23 cm. The icon tearful in 1702, before the attack of the Swedish troops during the Northern War. After that the monks of the local monastery wanted to move the icon to the monastery church, but it returned to the village Dihtiarivka. The original miraculous icon of Our Lady of the Dihtiarivka was not preserved, but two later copies are known now.

Hetman Ivan Mazepa had venerated miraculous icon of Our Lady from Dihtiarivka very much. He built the church of the Intercession of the Blessed Virgin Mary here and made the silver cover with gilding for icon in the early XVIII century. Now this cover stored in the Museum of Historical Treasures in Kyiv. Ivan Mazepa wrote an appeal to the Starodub Regiment in Dihtiarivka, he was calling walk over on the side of King Charles XII of Sweden.

Another miraculous image of Our Lady revealed in Novhorod-Siverskyi district is icon from village Lenkiv. This icon is simply floated on water to the shore in the XVIIth century and called the "Savior of the Drowners", because it appeared near a dangerous swirl on the river Desna. In this place many times boats sunk along with people into the swirl. The accidents at the swirl stopped after the appearance of the icon. After a while a temple of the Blessed Virgin was built at the site of the icon's appearance. O. Yefimov at first systematized and published material on this miraculous icon in 1901.

Lenkiv village was destroyed in the beginning of XVIIth century during a military conflict. It was reborn in a new place. There have built a new temple of St. Archangel Michael, where the miraculous icon of Our Lady of Lenkiv was kept. The first mention of the icon in 1751, dating from the gift record in the Gospel of this church.

The miracle-working icon of the Lenkiv had size 44 x 27 cm. In the XVIIIth century the miraculous icon had transferred to the local Transfiguration Monastery. It was located here before the revolution of 1917 and then was lost. A local resident presented the monastery an ancient copy of the Lenkivska icon in 2003.

Summary in this study systematized information about the miraculous icons of Virgin Mary from the Dihtiarivka and Lenkiv of Novhorod-Siverskyi region. The article shows that the sacred monuments united society and efforts to fight an external enemy.

Key words: miraculous icon of the Virgin Mary, icon, original, list, tradition, appearance.

REFERENCES

1. Ponomarev, S.I. (Ed.). (1904). *Skazaniya o zemnoj zhizni Presvjatoj Bogorodicy s izlozheniem prorochestv i preobrazovanij, odnosjashhhsja k nej, uchenija cerkvi o nej, chudes i chudotvornyh ikon ee, na osnovanii Svjashhennogo pisaniya, svidetel'stv sv. otcov i cerkovnyh predanij* [Tales of the earthly life of the Blessed Virgin Mary with prophecies and transformations relating to her, the teachings of the church about her, miracles and miraculous icons of her, based on the Holy Scripture, testimonies of st. fathers and church traditions]. 8th ed. Moscow: Tipolitografija I. Efimova, Reprinted reproduction of the 1904 edition. Moscow: Peresvet Publ. [in Russian].
2. *Kartiny cerkovnoj zhizni Chernigovskoj eparhii iz IX vekovoj ee istorii* (1911). [Descriptions of the church life in Chernihiv diocese from its IX century history]. Kiev: Foto-lito-tipografija S.V. Kul'zhenko. [in Russian].
3. Nyzhnyk, L. Chudotvorni ikony. Ikona «Bohomatir Dihtiarivska» [Miraculous icons. "Dihtyariivka" icon of Our Lady]. *Departament kultury i turizmu, nacionalnosti ta relihi Chernihivskoj oblasti derzhavnoi administratsii* [Department of Culture and Tourism, Nationalities and Religions of Chernihiv Regional State Administration]. Retrieved from <https://www.cult.gov.ua/news/2009-07-24-1288> [in Ukrainian].
4. Filaret (Gumilevskij). (1874). *Istoriko-statisticheskoe opisanie Chernigovskoj eparhii. Kniga 6. Uezdy: Novgorod-Severskij, Sosnickij, Gorodnickij, Konotopskij i Borzenskij* [Historical and statistical description of the Chernihiv diocese. Book 6. Regions: Novgorod-Seversk, Sosnitsa, Gorodnia, Konotop and Borzna]. Chernigov: Zemskaja Tipografija. [in Russian].
5. Pavlenko, S. (2005). *Ivan Mazepa yak budivnychiy ukrainskoi kultury* [Ivan Mazepa as a builder of Ukrainian culture]. Kyiv: Vyd. dim «Kyivo-Mohylianska akademiia». [in Ukrainian].
6. Travkina, O.I. (Ed.). (2017). *Chudotvorni ikony Chernihivshhyny* [Miraculous icons of Chernihiv region]. Chernihiv: Vyd. Lozovyj V. [in Ukrainian].
7. Nezabudka, H. (2011). Spysok chudotvornoj Dihtiarivskoi ikony Bozhoi Materi pryvozyly v Dihtiarivku v den ii sviata [The list of the Dihtiarivska miraculous icon Mother of God was brought to Dihtiarivka on the its feast day]. *Siverskyi kraj – The Siverskyi region*, 42, p. 2. [in Ukrainian].
8. Nyzhnyk, L.M. (2004). Boghomatir Dihtiarivska [Our Lady of Dihtiarivka]. *Femida – Themis*, 2 (14), p. 8. [in Ukrainian].
9. Efimov, A. (1901). *Istoricheskoe skazanie o chudotvornoj Len'kovskoj ikone Bozh'ej Materi* [Historical tale about the Lenkov miraculous icon of Mother of God]. *Chernigovskie gubernskie vedomosti – Chernihiv Provincial Journal*, 2707–2709. [in Russian].
10. Efimov, A.N. (1901). *Istoricheskoe skazanie o chudotvornoj Len'kovskoj ikone Bozh'iej Materi, imenuemoj "Spasitel'niceju utopajushhijh", nahodjashhejsja v cerkvi sv. Arhistratiga Mihaila, sela Len'kova, Novgorodseverskogo uezda, Chernigovskoj gubernii* [The historical tale of the Lenkovska Mother's of God miraculous icon, which called the "Savior of the drowning" and located in the church of St. Archangel Michael in village Lenkov at Novgorod-Seversky district of Chernihiv province]. Chernigov: Tip. gub. pravl. [in Russian].
11. Blakutnyi, M. (2015). Oleksandr Yefimov – tserkovny i hromadsky diiak, zabutyi istoryk Chernihivshhyny (za materialamy tserkovnoi periodyky Chernihivskoi ieparkhii kintsja 19 – pochatku 20 st.) [Oleksandr Yefimov is as church and public figure and forgotten historian of Chernihiv region (according to the materials of the church periodicals of the Chernihiv diocese of the late XIX – beginning of XX centuries)]. *Siverianskyi litopys – Siver Chronicle*, 2 (122), pp. 129–136. [in Ukrainian].
12. Poseljanin E. (Ed.). (1909). *Bogomater'.* Tekst: polnoe illjustrirovannoe opisanie eja zemnoj zhizni i posvjashhennyh eja imeni chudotvornyh ikon [Our Lady. Text: a full illustrated description of her earthly life and her devoted miraculous icons]. *Besplatnoe prilozhenie k zhurnalu «Russkij palomnik» za 1909 – Free Appendix to the «Russian Pilgrim Magazine» for 1909, book 4*, pp. 763–763. Publ. P.P. Sojkin. [in Russian].
13. Spaso-Preobrazhenskyi cholovichyi monastyr [The Transfiguration's of God Men Monastery]. *Ukrainsjka Pravoslavna Cerква, Chernihivska i Novghorod-Siversjka jeparkhija – Ukrainian Orthodox Church, Chernihiv and Novgorod-Siversk Diocese*. Retrieved from <http://orthodox.com.ua/en/eparxiya/monastyri/spaso-preobrazhenskij-monastyr> [in Ukrainian].
14. Spasytelnytsa utopajushhijkh – Lenkovskaia (2006). [The Lenkovskaia icon is Savior of the drowning]. *Siverskyi kraj – The Siver region*, 6, p. 5. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 27.02.2020 р.
Рекомендована до друку 10.03.2020 р.

УДК 94(477.52):303.4(2-526.65+929.55)«17/190»

О.М. Мірошниченко

НОВОВІЯВЛЕНІ НАДГРОБКИ XVIII – ПОЧАТКУ XX СТ. З ТЕРИТОРІЇ ВОЗНЕСЕНСЬКОГО КЛАДОВИЩА МІСТА ГЛУХОВА

Вознесенський цвинтар – один з найстаріших цвинтарів в місті Глухові. На його території збереглися надгробки кінця XVIII – початку XX ст. Стаття є результатом копії роботи по виявленню, розчистці, проведенню обмірів, фотофіксації та ідентифікації меморіальних пам'яток XIX – початку XX ст. Автором вводиться до наукового обігу група кам'яних плит, надгробків і їх фрагментів, що збереглися на Вознесенському кладовищі.

У статті подано опис 55-ти надгробків кінця XVII – початку XX ст. Пам'ятки виготовлені із місцевого пісковика, різних порід граніту та мармуру.

Ключові слова: Вознесенське кладовище, Глухів, сектор, надгробок.

Результати багаторічних польових робіт на території Вознесенського цвинтаря м. Глухова лягли і основою написання десятків наукових статей. Дослідники В.Г. Пуцко [1], Н.О. Зайцева [2], Ю.О. Коваленко [3] були першими, хто звернув увагу на проблему збереження некрополістичної спадщини міста. У 2014 р. були розпочаті повноцінні пам'яткоохоронні дослідження цвинтаря, очолені науковцями Національного заповідника «Глухів». Автором статті була розроблена система поділу Вознесенського цвинтаря на квартали [4]. Система дозволяє віднайти в природі потрібний надгробок. Метою даної статті є введення до наукового обігу інформації про надгробки кінця XIX – початку XX ст., що збереглися на території сектора № 2.

Генеалог, кандидат історичних наук Віра Назарова періодично публікує результати власних досліджень про життєвий шлях тих, хто похований на Вознесенському кладовищі. Серед її робіт варто відмітити статті, які безпосередньо пов'язані з похованнями сектора № 2 [5; 6; 7; 8], описи надгробків з глухівських кладовищ [9; 10; 11; 12].

Антропогенні фактори негативно впливають на стан збереження старовинних надгробків на Вознесенському цвинтарі. Моніторинг цвинтаря, популяризація результатів досліджень через різноманітні інформаційні джерела є головним завданням нашого дослідження.

Сектор № 2 виділяється поміж сусідніх ділянок Вознесенського кладовища підвищенням рельєфу. Своєю дорогою між другим та першим секторами була головною. Із західної сторони вона починалася в'їзними воротами, а її східна сторона завершувалася входом до Вознесенської церкви. Невипадково в сусідніх секторах поховані видатні глухівчани. На особливу увагу заслуговує архаїчний хрест XVIII ст., що зберігся у даному квадраті, та надгробки з дорогих порід каменю.

Сектор № 2 має прямокутну форму. Його західна сторона виходить на вул. Професора Белявського (огорожене кам'яним парканом), східна – межує з сектором № 7,